

mål¹+mæle

Gågade eller *Fußgängerzone*?

Det er en almindelig opfattelse, at tyske tekster er længere end danske. Måske er tysktalende mere omstændelige og bruger flere ord end danskere. Måske er tyske ord mere sammen-satte og derfor længere end danske. Er der overhovedet noget om snakken? Holger Juul har gjort sig den ulejlighed at tælle op. Han sammenligner endda også med fransk, engelsk og finsk. *Side 7*

Årets ord

Årets ord 2006 er kåret, og jagten er gået ind på Årets ord og Årets udtryk 2007. *Side 14*

Edderperkeme

Mange kraftudtryk er en slags selvforbandelser, denondelyne dvs. den onde lyne mig, om jeg tager fejl. De kan skilles ad og sættes sammen på utallige måder. I deres kerne har de en ellers næsten uddød form af danske verber. De længe leve! *Læs om forbandelsernes sproglige anatomi side 16*

Der er flest pigenavne

Der er 40 % flere godkendte pigenavne end drengenavne. Det er der en meget god grund til. *Læs Birgit Eggerts forklaring side 23*

Mig og filmtitlerne

Også film har navne. Og navnet giver ofte en fært af indholdet. Det har givet anledning til nationale navnetraditioner. Endnu findes Hal-løj i kommunen ikke; men den ville nok være underholdende på en umoderne måde, hvis den gjorde. *Side 26*

Sprogligheder	2
Hvorfor er tyske tekster længere end danske?	7
Årets ord	14
Jeg vil satanraspeme ha' Agnes!	16
Hvorfor findes der flere pigenavne end drengenavne?	23
Dødbringende eller dødssyge filmtitler?	26

De Lærde have ofte gjort Sproget Skade, ved at foragte den almindelige Brug, hvilken burde været dem hellig som Naturens eget Arbejde.

Jacob Baden: Resonneret Dansk Grammatik (1785)

Hvorfor er tyske tekster længere end danske?

Sprogvidenskaben har for længst gjort op med den antagelse at nogle af verdens sprog er mere 'primitive' end andre. Der er selvfølgelig masser af forskelle mellem sprog mht. hvad de har ord for, hvordan ordene er bygget op, hvordan de kan kombineres, og meget andet. Men alle sprog udnytter de samme fællesmenneskelige biologiske ressourcer, og principielt kan man oversætte ethvert udsagn fra ethvert sprog til ethvert andet sprog. Der kan være praktiske problemer med at oversætte – men der findes ikke udsagn der kun lader sig udtrykke på visse særlig højt udviklede sprog.

En anden antagelse der på de fleste områder har vist sig uholdbar, er at forskelle mellem sprog afspejler kulturelle forskelle. Når danske substantiver har efterhængt bestemt artikel (fx i *mand-en*), hvor engelsk og tysk har foranstillet artikel (*the man, der Mann*), er det snarere en historisk tilfældighed end et resultat af forskelle mellem dansk og engelsk eller tysk kultur.

Når tysktalende holder fast i den høflige tiltaleform *Sie*, mens dansk-talende i vidt omfang har droppet formen *De*, vil nogle måske mene at det er typisk tysk at 'holde på formerne', og at *De* er gledet ud af dansk fordi danskere er mindre formelle. Men selv her må man være skeptisk over for kulturen som forklaring på sproglige forskelle. For måske opfattes tyskere som mere formelle *netop* fordi

de bruger tiltaleformer som *Sie*? Og hvis danskere er så uformelle, hvorfor gik *De* så først af mode i den sidste del af 1900-tallet?

Konklusionen er altså at alle sprog kan være lige gode. Den skal der ikke rokkes ved her. Og så måske alligevel lidt! For man kommer jo ikke uden om at sprogs forskellige egenskaber har nogle konsekvenser, både når man skal lære dem, og når man skal bruge dem. Engang jeg var i Helsinki, drillede jeg mine værter med at finske ord er så lange at det tager en halv time at spørge hvad klokken er, og endnu en halv time at få svar. Det blev de lidt knotne over – hvad jeg dog ikke tog mig af. Inden de havde nået at sige *ø* på finsk, var jeg nemlig allerede hjemme i København igen.

Spøg til side. Men noget er der jo om at nogle sprog kræver mere plads end andre. Betjeningsvejledninger er tit skrevet på flere forskellige sprog, og mange vil have bemærket at teksterne her kan variere meget i længde. En læser, Berndt Nyborg, fortalte netop i sidste nummer af *Mål og Mæle* at tyske vejledninger efter hans erfaring fylder 35% mere end de tilsvarende danske. Forskellen er unægtelig markant i dette eksempel (som jeg takker Berndt Nyborg for): *Sørg for at batterierne vender rigtigt* (33 bogstaver) vs. *Achten Sie darauf, dass die Pole der Batterien korrekt ausgerichtet sind* (61 bogstaver).

I denne artikel vil jeg undersøge forskellen mellem danske og tyske teksters længde lidt nærmere og lede efter en forklaring på den. Undervejs bliver der også lejlighed til at sammenligne med længden af tekster skrevet på engelsk, fransk og finsk.

EU-tekster på fem sprog

Først vil jeg se på om det kan bekræftes at tyske tekster fylder mere end tilsvarende danske. I en sammenligning af tekstlængde i forskellige sprog er der flere ting man må være opmærksom på. Der er for eksempel en generel tendens til at en oversat tekst bliver fyldigere end originalen, såkaldt *foisonnement* (egl. 'opsvulmen'). Oversættere må af og til ty til mere pladskrævende omskrivninger når de støder på ord og vendinger der ikke lader sig oversætte direkte. Derfor kan det spille en rolle for den relative tekstlængde om man sammenligner en tysk oversættelse med en dansk originaltekst eller en dansk oversættelse med en tysk originaltekst. Et bedre grundlag for en sammenligning vil være tekster der er oversat til både tysk og dansk fra et tredje sprog.

Sådanne tekster findes der heldigvis mange af. Jeg har valgt at under-

søge tekster som i EU's Ministerråds regi er oversat til tysk og dansk (og adskillige andre sprog) fra engelsk eller fransk. De undersøgte teksters indhold er af juridisk-administrativ art, fx drøftelser af en forordning om ernærings- og sundhedsanprisninger af fødevarer. De har skullet følge den faste regel for EU-oversættelser at der oversættes punktum for punktum. Dette oversættelsesprincip og tekstgenren kan selvfølgelig have betydning for resultatet af min sammenligning. Når det gælder litterære tekster, vil oversættere givetvis tage sig langt større friheder i forhold til originalen end de gør i EU-sammenhæng. For sammenligningen af tekstlængde er det imidlertid kun godt at oversætterne har skullet respektere sætningsgrænser, og at indholdet ikke inviterer til de store kunstneriske udfoldelser. Begrænsningerne mindsker sandsynligheden for at forskelle i tekstomfang skyldes stilistiske præferencer hos de enkelte oversættere.

I tabel 1 kan man se hvad der skete med omfanget af tre engelske og tre franske tekster når de blev oversat. Ud over tysk, dansk, engelsk og fransk har jeg taget omfanget af de finske oversættelser med i oversigten. Finsk

Tabel 1. Antallet af enheder i tre EU-tekster oversat fra engelsk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal enheder i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
90.296	100 (98)	102 (100)	116 (114)	104 (102)	116 (113)
465.920	100 (93)	108 (100)	117 (108)	109 (101)	115 (106)
58.828	100 (98)	102 (100)	115 (113)	103 (101)	119 (117)
Omfang i gennemsnit (pct.)	100 (96)	104 (100)	116 (112)	105 (101)	116 (112)

er interessant fordi det er et sprog af en helt anden type end de øvrige fire sprog, der alle hører til den indo-europæiske sprogfamilie – hhv. den romanske gren (fransk) og den germanske gren (engelsk, tysk og dansk).

Tabellerne viser teksternes omfang i procent for hvert sprog. Udgangspunktet for procenterne er antallet af enheder (ordmellemlum medregnet) i originalteksten, hvis omfang derfor er 100 pct. For at gøre det lettere at sammenligne de to tabeller har jeg i parentes anført procenterne når man tager udgangspunkt i antallet af enheder i de danske oversættelser.

Resultaterne var i grove træk de samme for de tre engelske tekster (Tabel 1). Omfanget voksede lidt (4-5 pct. i gennemsnit) når teksterne blev oversat til dansk og finsk, mens forøgelsen var større (omkring 16 pct.) når de blev oversat til tysk og fransk.

For de franske teksters vedkommende (Tabel 2) blev omfanget derimod noget *mindre* i oversættelserne til engelsk, dansk og finsk, mens det voksede svagt i den tyske version. Igen var tendensen nogenlunde den samme for hver af de tre tekster.

Ser man nu på de to tabeller under ét med udgangspunkt i de danske

tekster (procenttallene i parenteser), må man sige at resultaterne stemmer bemærkelsesværdigt fint overens. Selv om dansk og finsk er sprog af helt forskellig type, lå omfanget af de danske og de finske tekster meget tæt på hinanden både når de var oversat fra engelsk, og når de var oversat fra fransk. Omfangstendenserne i de to tabeller var også de samme for de tre øvrige sprog: Engelsk fyldte et par procent mindre end de danske og finske tekster, hvorimod de tyske og franske fyldte en del mere (forøgelser på 8-12 pct. i forhold til dansk)

Sammenligningen bekræftede således ganske klart at tyske tekster har tendens til at kræve mere plads end danske tekster – og det samme ser ud til at gælde for franske tekster. Forøgelser så store som dem Berndt Nyborg omtalte for betjeningsvejledninger (35 pct.), var der ikke eksempler på, men måske gør særlige forhold sig gældende for denne tekstgenre. Betjeningsvejledninger skal både være kortfattede og udførlige, og man kan godt forestille sig at hensynene afvæjes forskelligt i Danmark og Tyskland. Under alle omstændigheder bliver det næste spørgsmål *hvorfor* tyske tekster er længere end danske.

Tabel 2. Antal enheder i tre EU-tekster oversat fra fransk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal enheder i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
75.996	92 (99)	93 (100)	105 (113)	96 (103)	100 (108)
23.422	94 (107)	87 (100)	102 (117)	97 (112)	100 (115)
2.260	90 (90)	100 (100)	99 (99)	86 (86)	100 (100)
Omfang i gennemsnit (pct.)	92 (99)	93 (100)	102 (110)	93 (100)	100 (108)

Mængden eller længden?

Man kan helt overordnet forestille sig to grunde til den dansk-tyske forskel i tekstlængde. Det kan være sådan at tyske tekster bruger flere ord end danske tekster. Og det kan være sådan at ordene i tyske tekster er længere end ordene i danske.

Mængden af ord kan være større af stilistiske grunde. Det forekommer ikke utænkeligt at man på tysk og fransk skriver med lidt flere omsvøb end man gør på dansk og engelsk. 'Mængdeforklaringen' kan også være rigtig af den grund at tysk har flere grammatiske småord end dansk. I nogle tilfælde svarer der jo to tyske ord til ét dansk, fx tysk *der Mann* = dansk *manden*. Sagen lader sig undersøge! I Tabel 3 og 4 viser jeg endnu en gang EU-teksternes omfang i forskel-

lige oversættelser, men nu er det ikke antallet af enheder, men antallet af ord der sammenlignes.

Tallene varierer lidt mere her, men i gennemsnit ligger antallet af ord i de tyske tekster kun en smule højere end antallet i de danske tekster, både når der oversættes fra engelsk (Tabel 3) og når der oversættes fra fransk (Tabel 4). Mængdeforklaringen ser altså ud til kun at have begrænset gyldighed. Det tyder på at det må være længden det kommer an på. Den mulighed undersøger jeg nærmere i næste afsnit.

Inden da skal det dog lige fremhæves at de to tabellers rangordning af sprogene igen stemmer overens. Når det gælder antallet af ord, er fransk en sikker topscorer, mens finsk i den anden ende af skalaen bruger langt færre ord end de øvrige sprog. Dette

Tabel 3. Antallet af ord i tre EU-tekster oversat fra engelsk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal ord i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
13.643	100 (109)	92 (100)	97 (106)	67 (73)	115 (126)
70.746	100 (109)	92 (100)	93 (101)	74 (80)	113 (123)
9.305	100 (115)	87 (100)	91 (105)	69 (79)	110 (126)
Omfang i gennemsnit (pct.)	100 (111)	90 (100)	94 (104)	70 (78)	113 (125)

Tabel 4. Antallet af ord i tre EU-tekster oversat fra fransk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal ord i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
11.497	92 (106)	87 (100)	89 (102)	63 (72)	100 (115)
3.530	96 (128)	75 (100)	86 (115)	65 (86)	100 (133)
337	90 (96)	93 (100)	83 (90)	60 (65)	100 (108)
Omfang i gennemsnit (pct.)	93 (109)	85 (100)	86 (101)	63 (74)	100 (118)

er forklaringen på at de finske tekster ikke var specielt lange målt i enheder – på trods af finske ords overvældende udstrækning. Undskyld til mine tidligere venner i Helsinki!

En undersøgelse af ordlængde

Når tyske tekster fylder mere end danske uden at bruge særlig mange flere ord, må forklaringen være at de bruger flere bogstaver per ord. Men hvorfor gør de så det?

En mulighed er at tyske ord oftere end danske ord er sammensat af flere dele. Det var netop den forklaring Berndt Nyborg foreslog i sit indlæg i Sprogligheder i sidste nummer. Her gav han en række eksempler på at usammensatte ord i dansk svarer til sammensatte ord i tysk. De tyske ord for *hi* og *skøde* er således *Winter-lager* og *Grund-stück-kauf-vertrag*. (Jeg har indsat bindestreger for at vise delene i de tyske ord.) Denne forklaring kan med andre ord nok se ud til at have noget for sig. Men er den rigtig? For der kan jo også være eksempler på det modsatte, fx tysk *Dom* og *Dolle* vs. dansk *dom-kirke* og *åre-gaffel*.

For at gå mere systematisk til værks har jeg sammenlignet et tilfældigt udvalg af ord med deres ordbogs-oversættelser. Også i ordbøger kan der være en tendens til *foisonnement*, så jeg går begge veje, både fra dansk til tysk og omvendt, for at undgå at sammenligningen bliver misvisende.

I alt har jeg undersøgt 179 ord og deres oversættelser i Gyldendals Røde Ordbøger, heraf 97 fra Dansk-Tysk Ordbog (11. udg., 2003) og 82 fra Tysk-Dansk Ordbog (14. udg., 2004). Jeg har udvalgt ordene ved fra hver tiende

side i hver ordbog at notere det første ord i højre spalte og dets (første) oversættelse. Dog er jeg gået videre til næste opslagsord i tilfælde hvor et ord ikke var oversat med et enkelt ord, men med en frase – fx dansk *indgiftet* = tysk *durch Einheirat verwandt* og dansk *Themsen* = tysk *die Themse*. Det er altså kun ord til ord-oversættelser der indgår i sammenligningen.

Denne stikprøveundersøgelse bekræftede at tyske ord har tendens til at være længere end danske. Det gennemsnitlige antal bogstaver i tyske ord var 10,4 mod 9,1 i de danske ord. Udtrykt i procent var mængden af bogstaver i de tyske ord 14 pct. højere end i de danske. Proportionen var stort set den samme i de to ordbøger: 13 pct. flere tyske bogstaver i Dansk-Tysk Ordbog og 15 pct. flere i Tysk-Dansk Ordbog. Det havde altså ikke den store betydning om grundlaget var en ordbog i den ene eller den anden retning.

Forøgelsen på 14 pct. er lidt højere, men dog tæt på procentforøgelsen på 10-12 pct. som jeg fandt i sammenligningen af danske og tyske EU-tekster i Tabel 1 og 2. Man kan dog mene at ordbogssammenligningen af tysk og dansk bør korrigeres på mindst ét punkt: I ordbøger er det praksis at anføre verber i infinitivformen, som på tysk normalt ender på *-en*, mens den på dansk blot ender på *-e*. Da der var 21 af den slags infinitiver på listen, gik der altså 21 flere bogstaver ind på den tyske konto på grund af notationsformen alene. Hvis ordbøgerne i stedet havde brugt verbernes stamme som notationsform, ville den dansk-tyske forskel have været 21 bogstaver min-

dre. Med korrektion for denne skævhed var den tyske forøgelse kun på 13 pct.

Når jeg nu undersøgte de tyske og danske ord nærmere, viste det sig imidlertid at der *ikke* var flere sammensatte ord på den tyske liste. Ganske vist var der tilfælde som dansk *slud* = tysk *Schlacker-schnee*. Men når jeg talte antallet af sammensætningsled (hvor *slud* talte som ét led, og *Schlacker* plus *Schnee* som to) var der næsten lige mange: 305 på den tyske liste og 302 på den danske. I nogle tilfælde kan der nok være uenighed om hvordan ordene skal analyseres. Skal man fx tælle ét eller to led i danske ord som *candy-floss* og *in-kludere*? Jeg talte *candyfloss* som ét led og *in-kludere* som to. Men jeg tvivler på at ændrede og eventuelt mere stringente analyseprincipper vil kunne rykke særlig meget ved balancen i slutregnskabet.

Min konklusion bliver derfor at tyske ords relative længde *ikke* kan forklares som resultatet af en særlig tysk tilbøjelighed til at bruge sammensatte ord. Forklaringen kan muligvis stadig have med ordenes opbygning at gøre. Jeg har ikke talt efter om der var flere afledningselementer i de tyske ord. Her tænker jeg på orddele som fx tysk *un-* og *-lich* som i *unfreundlich* 'uvenlig'. Som i tilfældet *un-freund-lich* = *u-ven-lig* har tyske og danske afledninger dog ofte helt parallel struktur – så også dette er tvivlsomt.

Bogstaver eller lyde?

Den lidt overraskende konklusion på mine undersøgelser er at det hverken er mængden af ord eller orddele der

gør tyske tekster længere end danske. Den afgørende forskel lader til at være at der simpelthen bruges lidt flere bogstaver per ord i tysk, og dette gælder formentlig både for rødder og for afledningselementer.

Et sidste spørgsmål er nu om forskellen kan forklares ud fra forholdet mellem lyd og skrift. I det tyske ord *Schnee* er der flere bogstaver end i det tilsvarende danske *sne* – men der er ikke flere lyde eftersom bogstavgrupperne *Sch* og *ee* udtalemæssigt kun repræsenterer én lyd hver (ligesom *s* og *e* i *sne*). En forklaring på mængden af bogstaver i tyske ord kunne således være at tysk retskrivning bruger flere bogstaver per lyd end dansk retskrivning. På den anden side er der jo også i dansk mange eksempler på at lyde repræsenteres af flere bogstaver, jf. fx forbindelserne *ld* og *nd* hvor *d*'et normalt er stumt.

For at afprøve denne ortografiske forklaringsmulighed opgjorde jeg hyppigheden af stumme bogstaver på de to ordlister (inklusive bogstaver som *c* og *h* i *Schnee*). Opgørelsen viste at stumme bogstaver faktisk forekom noget hyppigere i de tyske ord end i de danske. I gennemsnit var der ét stumt bogstav per tysk ord, mens der kun var 0,8 per dansk ord. Forekomsten af stumme bogstaver forklarede altså en del af den dansk-tyske ordlængdeforskel, men kun en lille del. Selv om jeg trak de stumme bogstaver ud af regnskabet (og dertil de 21 "ekstra" *n*'er som forekom i de tyske infinitivformer), var der stadig et bogstav mere per ord i tysk: Tyske ord havde i gennemsnit 9,3 ikke-stumme bogstaver, mens danske kun havde 8,3.

Tyske ord er altså længere end danske, både når man sammenligner antallet af bogstaver, og når man sammenligner antallet af lyde.

Tekstlængde og økonomi

Alle sprog kan som nævnt være lige gode – og forskellen på danske og tyske teksters omfang kan ikke kaldes dramatisk. Man kan mene at det mest tankevækkende ved de tal jeg har præsenteret her, er at sprogene ikke adskiller sig mere fra hinanden. Hvor mange ville mon have gættet på at omfanget af tekster på dansk og finsk er næsten det samme?

Men forskelle er der altså, og selv ret små forskelle kan blive til store forskelle i det lange løb. Hvad man end måtte mene om engelsk som verdenssprog, kan man da glæde sig over alt det papir der bliver sparet når tekster bliver skrevet på engelsk frem for på fransk eller tysk!

Hvis man er oversætter (eller forlægger), er der også god grund til at hæfte sig ved de forskelle der viste sig. Hvis man oversætter fra tysk eller fransk til dansk, er det en bedre forretning at få betaling per enhed (eller

ord) i originalen end i den færdige danske oversættelse, der sandsynligvis både vil have færre enheder og færre ord. Hvis man derimod oversætter fra engelsk, vil der sandsynligvis være flere enheder (men færre ord) i den danske oversættelse – mens oversættelser fra finsk vil have cirka lige så mange enheder som originalen, men langt flere ord. Hvis man vælger den rigtige afregningsenhed, kan der være gode penge at tjene (eller spare)!

Holger Juul (f. 1965)

*cand.mag. og ph.d. i sprogvidenskab,
postdoc ved Institut for Nordiske
Studier og Sprogvidenskab, Københavns
Universitet*

Tak til Berndt Nyborg for inspiration til artiklen. Tak til Grete Pagter Mortensen, sprogrevisor og terminolog i EU's Ministerråd i Bruxelles, for oplysningerne om omfanget af forskellige oversættelser af tekster fra EU's Ministerråds arbejde. Også en tak til Ingelise Andersen, EU's Ministerråd, for den tekniske programmering af oplysningerne.